

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Імбері Яна Сергіївна

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК Я-
КОНЦЕПЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКА**

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«Психологія»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
*кандидат психологічних наук,
доцент
Данилевич Лариса Арсеніївна*

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА	7
1.1. Проблематика Я-концепції особистості у психологічних теоріях	7
1.2 Становлення Я-концепції особистості в період ранньої юності	15
1.3. Особливості психокорекційного впливу на особистість в ранній юності	24
Висновки до першого розділу	34
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА	35
2.1. Методи та методика організації дослідження	35
2.2. Емпіричне дослідження особливостей Я-концепції старшокласників	41
2.3. Психокорекційна програма розвитку Я-концепції особистості старшокласника	47
Висновки до другого розділу	60
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	71

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Стрімкий розвиток сучасного світу, зростання конкуренції вимагає від молодого людини прискореного темпу формування та розвитку власної особистості. В перехідний період до дорослості розвиток зрілості в ранній юності відбувається під впливом багатьох чинників, зокрема: досвіду батьків, міжособистісних відносин та спілкування з ними, з учителями, друзями; власного життєвого досвіду, інтерпретації реалій життя, надання переваги певному виду та способу комунікації, рівня самосвідомості та саморефлексії.

Сучасна молодь прагне до звершень, визнання у соціумі, тому стає більш активною у процесі гармонізації розвитку власного «Я», адже, впевнена у собі людина, стійка до життєвих випробувань, може стати успішною у будь-якій сфері життєдіяльності.

Поняття «Я» є однією з найстаріших філософських та психологічних категорій, оскільки інтерес у людини до самого себе виник досить давно. Але розуміння змісту цього поняття потребує подальшого дослідження разом з іншими категоріями, такими, як: «самототожність», «ідентифікація» тощо. Категорії «Я» розуміння людини використовуються психологами у різних значеннях, ситуаціях, що характеризує сутність різних сторін особистісних характеристик, які тісно пов'язані як із самосвідомістю «хто я», так і з самоусвідомленням «Я у суспільстві». Розуміння «Я» вказує не лише на індивідуальність, особистість людини, на особливий внутрішній світ, що розглядається «зсередини», але й використовується у значенні суспільного, соціального, як соціальна роль людини та Я-образ.

У роботах українських та російських учених досліджено: структуру та особливості розвитку Я-концепції особистості (Ю.Д. Бабаєва, О.Є. Войскунський, Ю.М. Лотоцька, Ю.І. Машбиць, В.О. Моляко, М.Л. Смульсон, О.К. Тихомиров, С.В. Федоренко, О.Ю. Чекстере, Ю.М. Швалб та інші); властивості Я-концепції особистості, як динамічного утворення, яке може впливати на поведінку та бути джерелом її змін (Г.О. Балл, О.І. Бондарчук, М.Й. Боришевський, С.Д. Максименко, С.Р. Панталеєв, Т.М. Титаренко, Н.В.

Чепелева тощо); проблему формування позитивної Я-концепції у процесі професійної підготовки психологів (І.Андрійчук); розвиток статевої складової у самосвідомості дітей та підлітків (Б.Г. Ананьєв, І.Д. Бех, Л.І. Божович, В.С. Мухіна, О.М.Прихожан, Т.М. Титаренко [14,17, 26, 27].

В період ранньої юності Я-концепція є нестійкою, а до цього періоду майже кожен юнак чи дівчина переживає кризовий перехідний етап розвитку, наслідками якого найчастіше стають: неадекватна самооцінка, дисгармонія у стосунках з батьками, дифузія ідентичності тощо.

Наразі існує велика кількість наукових праць, присвячених дослідженню Я-концепції у дошкільному, молодшому шкільному віці (І.В.Єгоров, В.С.Мухіна, О.Н.Пахомова тощо); створена теоретична база вивчення Я-концепції у підлітковому (В.Є.Коган, А.М.Мудрик, В.Д.Сафін та ін.) та юнацькому віці (Б.Г.Ананьєв, О.О.Бодальов, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, І.С.Кон та ін.). Але недостатньо вивченим є питання корекції проблем розвитку Я-концепції у старшокласників [8, 12, 37].

Отже, на основі розгляду проблеми розвитку Я-концепції на сучасному етапі та практичної значущості завдання психокорекції в період раннього юнацького віку нами було визначено тему дослідження **«ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК Я-КОНЦЕПЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКА»**.

Мета дослідження: теоретично вивчити та емпірично дослідити особливості розвитку Я-концепції старшокласника та психокорекційний вплив на даний процес.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз зарубіжної та української психології з проблеми розвитку Я-концепції.
2. Узагальнити сутність та структуру Я-концепції старшокласника.
3. Підібрати методи, розробити методику та дослідити психологічні особливості Я-концепції сучасних старшокласників.
4. Розробити та апробувати тренінгову психокорекційну програму формування Я-концепції старшокласника.

Об'єкт дослідження: розвиток особистості старшокласника.

Предмет дослідження: особливості психокорекційного впливу на розвиток Я-концепції старшокласника.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз та узагальнення наукової літератури; систематизація, класифікація наукових джерел;
- емпіричні: тестування: дослідження самооцінки за методикою Т.В.Дембо-С.Я.Рубінштейн (модиф. А. Прихожан); опитувальник загального рівня самооцінки; методика самооцінки психічних станів за Г.Айзенком; спостереження, бесіда;
- методи обробки та інтерпретації емпіричних даних: кількісний та якісний аналіз.

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні теоретичних підходів про динамічну сутність Я-концепції особистості та самосвідомість; особливості вікового розвитку Я-концепції старшокласника; про роль соціального, морального, духовного розвитку та самосвідомості у процесі становлення «Я образу» та соціально-психологічній детермінації Я-концепції.

Практичне значення роботи полягає в розробці методики дослідження Я-концепції старшокласника, узагальненні результатів психологічних досліджень щодо характеристики особливостей Я-концепції сучасних старшокласників та проблем особистісного розвитку; розробці та апробації психокорекційного тренінгу «Формування Я-концепції старшокласників», як форми активного соціально-психологічного навчання (АСПН), який може бути рекомендований для психологів закладів освіти.

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснювалося протягом 2020–2021 років. Вибірку склали 24 учня 10-А класу НВК «Уманської міської гімназії – школи естетичного виховання» Уманської міської ради Черкаської області.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювались на засіданні кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та

опубліковані у тезах «Арт-терапевтичні техніки та їх використання у психокорекційній роботі з молоддю»: збірника матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції *Теорія та практика психокорекції особистості*, 18 березня 2021 р. (С. 48-50).

Структура роботи.

Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст роботи викладено на 74 сторінках друкованого тексту. Список використаних джерел нараховує 84 роботи українських та зарубіжних авторів.

Висновки.

Відповідно до мети, завдань та результатів проведених досліджень нашої кваліфікаційної роботи, були зроблені наступні висновки:

1. Здійснений у кваліфікаційній роботі теоретико-методологічний аналіз досліджень зарубіжної та української психології проблеми розвитку Я-концепції виявив, що Я-концепція особистості є результатом розвитку людини, її самосприйняття, розуміння і прийняття себе на основі визнання суб'єктом взаємодії з навколишнім середовищем. Образ «Я» людини складають відносно стійка система виражених множинних «Я», які розміщені на різних рівнях усвідомлення, та механізмами: когнітивним, емоційним, вольовим, поведінковим. Інтегральне значення Я-концепції полягає в забезпеченні гармонії психічного світу людини, збалансованого становлення її особистості та індивідуальності.

2. Узагальнення наукових підходів до розуміння Я-концепції особистості дає змогу розглядати цей феномен як найвище утворення самосвідомості та результат саморозвитку особистості. Я-концепція є складною системою, в якій взаємопов'язані такі компоненти: когнітивний (самопізнання, самоусвідомлення), емоційно-ціннісний (самооцінка, самоствавлення), регулятивний (Я-поведінка, саморегуляція). Я-концепція включає в себе як реальне, так й ідеальне «Я», до якого додаються соціальні «Я», що проявляються в різних соціальних ролях. Будучи динамічним утворенням, Я-концепція здатна змінюватися, ускладнюватися й розвиватися протягом усього

життя, що залежить від вікових особливостей та соціальної ситуації розвитку на певному етапі онтогенезу до формування психологічної зрілості. Я-концепція зрілої (цілісної) особистості розвивається в процесі її самоактуалізації на основі позитивного ставлення до себе.

3. Для реалізації мети емпіричного дослідження було підібрано методи діагностики особливостей розвитку Я-концепції старшокласників, зокрема: дослідження самооцінки за методикою Т.В.Дембо-С.Я.Рубінштейн (модиф. А. Прихожан); опитувальник загального рівня самооцінки; методика самооцінки психічних станів (за Г.Айзенком); спостереження, бесіда; методи обробки та інтерпретації емпіричних даних (кількісний та якісний аналіз). Розроблено методику та проведено дослідження, яке проходило в три етапи: перший - констатувальний, на якому визначено особливості Я-концепції старшокласників на основі базової складової – самосвідомості (загальної самооцінки та рівня домагань, самооцінки власного емоційного стану); другий - формувальний, на якому була реалізована тренінгова програма «Формування Я-концепції старшокласників» та третій – контрольний, на якому була проведена повторна діагностика рівня розвитку самосвідомості старшокласників для перевірки психокорекційного впливу на формування позитивної Я-концепції.

4. Проведений психокорекційний тренінг «Формування Я-концепції старшокласників», який розроблений на основі АСПН з метою гармонізації розвитку особистості школярів, виявив при повторному дослідженні рівня самосвідомості старшокласників результати, які показали, що в ході виконання психокорекційних вправ підвищились показники загальної самооцінки у 5 учнів (21%), а також, знизився рівень негативних емоційних станів: тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність. Було відмічено, що активне соціально психологічне навчання (АСПН) старшокласників є ефективним методом розвитку самосвідомості, як сторони Я-концепції, та врегулювання негативних емоційних станів, які формують дисгармонійну Я-концепцію старшокласника.

Проведені дослідження виявили, що старший шкільний вік

характеризується, в загальному, збалансованим розвитком структурних компонентів Я-концепції під впливом гармонійних стосунків з однолітками, дорослими та своєчасній психологічній корекції, яка сприяє поступовому зростанню усвідомленого самоприйняття, що призводить до відносно стійких уявлення щодо себе, позитивному розвитку та становленню базових показників Я-концепції.